

SZOMSZÉDSÁG ÉS KÖZÖSSÉG

MEZEY LÁSZLÓ MIKLÓS

A NEMZET: KÖZÖS IHLET

A szlovákiai és hazai magyar irodalom kapcsolata
a két világháború között

I. A BEKERÍTETT FA

Van *Móricz Zsigmond*nak egy szép példázata a területi részekre szabdalt magyar irodalom összetartozásáról. A Nagy Fát kerítéssel övezték az osztozkodók, és szívós gyökerei és lombos, termő ágai továbbra is átnyúltak a rács alatt és fölött. „És a Fa olyan távolról szívta az éltető föld savait, s oly messzire szórta virágai illatát, sorsának gyümölcseit, amennyire a természet parancsa terjesztette ki arányait...” A hazai és a határon túli magyar irodalom egész-rész kölcsönhatású viszonyrendszerének természetes életmegnyilvánulása volt, hogy a szlovákiai, erdélyi és vajdasági irodalmak alapozói nyomban kutatni kezdték az anyaország szellemi életével való termékeny együttműködés lehetőségeit. A kapcsolatkeresés legfőbb ösztönzője – az együvé tartozás érzésén túl – az a fölismerés volt, hogy a nemzeti irodalom művelése kizárólag Magyarországon az állami élet része, valamint az irodalmi és anyanyelvi intézményrendszer teljessége csakis itt található meg. Ahhoz tehát, hogy a kisebbségi irodalom lépést tarthasson – a vidékiesség és az elmaradás veszélyét kerülendő – az egyetemes magyar irodalom művészi és nyelvi továbbalakulásával, az anyaországgal való szoros és folyamatos kapcsolattartásra utalt. E józan ésszel egykönnyen belátható igazságra akkor is és azóta sem ritkán a politikai természetű gyanakvás árnyéka vetült, és nem csupán a határokon túl. Így volt ez a két világháború között a szlovákiai és hazai magyar irodalom viszonyában is. A *Horthy* nevével jelzett bel- és külpolitika, valamint *Masaryk* polgári demokratikus Csehszlovák Köztársasága között az éles ellentétek mély sánca húzódott, amely egyebek mellett megakadályozta a kölcsönös sajtó- és könyvbehozatalt. 1921. tavaszán Szlovákia teljhatalmú minisztere rendeletet adott ki, megtiltva azoknak a magyarországi nyomdatermékeknek a terjesztését, amelyek 1918. október 28-a – Csehszlovákia megalakulása – után láttak napvilágot. Szigorú betartására különös gonddal ügyelt az éber hatóság; egymást érték az elkobzások, könyvrazziák. Az új magyar irodalom csempészárának minősült. De nem csak a kisebbségi és a hazai szellemi élet kapcsolata került válságos helyzetbe. A 20-as évek mélypontot jelentettek a cseh–szlovák–magyar kulturális érintkezés történetében is. Az egymás iránti érdeklődés hiányának légüres terében néhány regényfordítás, elszórtan megjelenő versátültetés és könyvismertetés árválkodott. Az idegenkedés és gyanakvás okozta szellemi hullámvölgyből hagzott fel a szlovák és a cseh irodalmi, politikai élet két – egymástól ugyancsak különböző – személyiségének, *Milo Urbánnak* és *Julius Fučíknak* a kapcsolatok rendezését sürgető fölhívása. Urban a pozsonyi *A Reggel* hasábjain figyelmeztetett a kul-

turális elszigetelődés veszélyére, melynek következményeként a szlovákság számára a korábban nagyra becsült magyar műveltség teljesen ismeretlenné válik néhány évtized alatt. Mindössze hetekkel később, 1931 szeptemberében Fučík a Sarló-mozgalom pozsonyi kongresszusán mondott beszédében a szomszédos népek szellemi összefogásának jelentőségét hangsúlyozta. A nem kevésbé *Anton Straka* áldozatos munkájának köszönhető cseh–szlovák–magyar kulturális érintkezéseknek a 30-as években bekövetkezett föllendülését időben és intenzitásban megelőzte a kisebbségi, illetve a magyarországi irodalom kapcsolatfölvétele. A szigorú szellemi határzár oldódását követően hamar kibontakozott és mélyült az érdeklődés és várákozás ösztönözte kölcsönös figyelem. A fölfedezett, ismerkedő találkozást *Mécs Lászlónak* – a korszak több tekintetben jeles pap-költőjének – nagyhatású honi előadóestjei alapozták meg. Az első nagyobb és immár kollektív jellegű szlovákiai magyar irodalmi estet 1926 telén rendezték Budapesten, amikor a pozsonyi *Új Aurora* almanach munkatársai léptek fel. 1930-ban a kassai *Kazinczy Társaság* alkotóközössége vendégeskedett a Petőfi Társaságnál. Ebben az időben váltak rendszeressé magyar írók szlovákiai előadókörútjai, látványosan szaporodott a hazai szerzők munkáinak megjelenése a kisebbségi sajtóban, és kisebb mértékben viszonyosan: szlovákiai magyar költők, írók művei az anyaországi lapokban. A kapcsolat szálainak mennyiségi sűrűsödése akkor csapott át új minőségbe, amikor Móricz Zsigmond lett a *Nyugat* szerkesztője, illetve a Vajdaságból hazatért *Csuka Zoltán* megindította nevezetes, mindmáig egyedülálló folyóiratát, a *Láthatárt*. A program mindkét lapnál világos volt. A *Nyugatot* Móricznak a „nemzeti koncentrációról” vallott fölfogása, vagyis a Nagy Fa példázata mutatta. A *Láthatár* pedig így szól: „Hidat verni a négy égtáj felé hullott magyarság szellemi életéhez, s ezzel párhuzamosan hidat verni az egymás mellett élő népek kulturális életében is.” A lap évtizedes munkájának eredménye fényesen igazolta a beköszöntő ígéretét. 1934-ben a szlovákiai magyar könyv szereplője volt a budapesti utcának is: akkor hívták meg első ízben hazai könyvnapra a *Kazinczy Szövetkezetet*.

Érdemes idézni *Fábrí Zoltánnak* egy 1937 októberében kelt, *Remenyik Zsigmondhoz* szóló leveléből, amelyben új kötetének, a *Fegyver s vitéz ellen* magyarországi népszerűsítésének fontosságára hívta föl a címzett figyelmét. „Itt nem az író nem kér, nem a »szerző koldul«, itt a mi életünk, a mi lényegünk tárulkozik. (...) Nekünk nincsenek vízumaink, pesti attaséink, mi itt az önzsírnunkba fulladunk, ha nincs, aki megvált minket. Nekünk segítség kell, és mert Önök Barátaim, egész munkát végeztek: kérjük, hogy nekünk is a mi hangunknak is hasítsanak levegőt. Lehet ezt kérni? Itt érdem és rang dönt és még valami. Az hogy talán nekünk is vannak történeti érdemeink. Mi voltunk azok, akik a frontot tartották, míg a mai atmoszféra így kirobbant – Szép Szóvá, Szamadássá stb. Mi voltunk a progresszív folyamatosság és töretlenség, az állásfoglalás. Ne feledkezzenek meg erről...” A levélrészletből szempontunk szerint két fontos megállapítás következik. Először az, hogy a szellemi határzár oldása ellenére és után a szlovákiai magyar irodalom még ugyancsak rászorult a hazai támogatók és népszerűsítőik segítségére. Ennek fő oka abban keresendő, hogy a sok visszahúzó nyűg közepette majd két évtizeddel előtte éledező irodalom legjava még csúcsaival sem ért föl a kortárs nemzeti irodalom rangos alkotásainak szintjéig. Ezt a tényt *Fábry* is belátta, tehát kénytelen volt hivatkozni a szlovákiai magyar írás egyetlen elfogadhatatlan érdemére, hogy ugyanis az tartotta fenn a haladó szellem folyamatosságát a magyar nyelvterületen, mindaddig, amíg

Erdélyben ki nem bontakozott a *Korunk* körének tevékenysége, valamint Magyarországon a baloldali és népi irodalom. Ez utóbbiakra utalt Fábry a levelében a *Szép Szó* és *Veres Péter* új kötetének említésével. Másodszer tehát az a következtetés olvasható ki az idézetből, hogy a szlovákiai kisebbségi irodalomnak volt valami sajátos, jellemző vonása – amely kétségtelen esztétikai közepszerűsége ellenére – hatott a nemzeti irodalom egészére. Közelebből mi volt ez a hasadék? Az, amit *Féja Géza* állított: „A szlovenszkói írónak az adott polcot és létjogosultságot a magyar irodalom egészében, hogy a szellemi visszahőkölések éveiben bátor és haladó író volt.” Az „újarcú magyarok” nemzedékének a 20-as évek derekára eső zászlóbontása friss lendületet hozott és hatásában roppant nemzeti irányú, népi szellemű áramlatot kezdeményezett a kisebbségi irodalomban. A rögtön maximális programmal föllépők archimedészi pontnak tekintették magukat és munkájukat, ahonnan kivethetik sarkaiból, pontosabban megválthatják szellemi szugesztiójukkal a félfudális gondolkodási, zavart tudatú magyarázatot. Joggal állapította meg Fábry Zoltán a fölszabadulás után: „... ami szellemforradalmi és néptestvérülési mozgalom Magyarországon megindult, annak magjaiban benne van a szlovenszkói vox humana vetése (ifjúsági mozgalmak, a Sarló hatása, szociográfia stb.) Európai kultúrtudatunk, szociális emberségünk az egész Magyarországra kiható értelmet nyert. Nem éltünk hiába!” A mélyen demokratikus, a népben-nemzetben gondolkodás és szociális érzékenység alapüteme mellett a kisebbségi irodalom még a szülőföldön és népének hagyományaihoz való ragaszkodás, az együttélő nemzetek egymásra találásának szép példáit is nyújtotta.

Az elemző hajlamú irodalomtörténeti kutatás nagyjából érintetlenül hagyta azt a kérdést: vajon az akkori honi irodalom milyen konkrét – azaz művekben kimutatható – hatással volt a szlovákiai magyar költészetre és prózára. Mégis meglévő, csekély kiterjedésű és vázlatos ismereteink elsősorban a kor és a téma avatott kutatójának, *Turczel Lajos*nak a munkásságából származnak. Az a bizonyosság leszögezhető, hogy a kortársakat messze fölülmuló mértékben és intenzitásban *Ady* lírája hatott termékenyítőleg a nehezen induló kisebbségi irodalomra. Emellett érvel az az irodalomtörténeti tény, hogy a születő szlovákiai magyar irodalom legelső életmegnyilvánulása a költészet volt; az epika jóval később, a 20-as évek második felében mutatkozott, s mindössze néhány jelentősebb műre korlátozódó kibontása a következő évtizedekre esik. Első pillantásra talán könnyű magyarázni *Ady* népszerűségét, mert hiszen az államfordulat – s a szellemi határzár – előtti utolsó korszerű nemzeti irodalmi hatás az ő munkássága volt. Továbbá a tragikus magyar sorsot egészében fölérző és kifejező lírájának hatásmechanizmusa szinte magától értetődő egy olyan fogékonyra vált közösségben, amelyik egyik napról a másikra szorult államalkotó többségi helyzetből kisebbségi sorba. Mindez igaz, mégsem kizárólagosan. *Ady* életművének egésze – a mindenséget megragadó teljessége okán – fegyverként volt forgatható akár a bal-, akár a jobboldalon. Isten-keresése és -tagadása, forradalmas hevülete és komor bánata, duhaj kedve és rezignált lemondása „tetszés szerint” fölhasználható volt a világnézeti szempontból felettébb megosztott kisebbségi irodalom benső vitáiban. Valamennyi táborban mindent eldöntő érvként csattogtak *Ady* igéi. Legszembetűnőbb Fábry Zoltán írói eszköztárában, a sarlós fiatalok irodalomszemléletében, kivált *Győry Dezső* korai pályaszakaszában érezni ezt, továbbá kimutatható *Mécs László*, *Merényi Gyula* és *Ölvedi László* verseiben. Nem szólva most az epigonok modort utánzó hadáról. *Ady* a „népi triász” tagjaként döntő hatással volt az „újarcú magyarok” nemzedéké-

nek gondolkodásmódjára, szellemének fénye vezércsillaguk volt, ahogy azt már *Böloni György* is megállapította nevezetes könyvében, *Az igazi Adyban*. A triász másik két tagja, *Móricz* és *Szabó Dezső* gondolatainak és nyelvvezetének lenyomatát a két legjelentősebb szlovákiai prózairónál, *Darkó Istvánnál* és *Tamás Mibálnál* lehet érzékelni. Kivülük a *Nyugat* első költőgenerációjának mutatható ki több-kevesebb, de mindenkor áttételes hatása: *Vozári Dezső*nél és *Szenes Erzséknél*, aki később maga is a folyóirat rendszeres munkatársa lett. A népi irodalom alkotói és műveik még ilyen mértékben sem hagytak nyomot külön-külön, inkább gondolkodói rendszerük mint irányvétel figyelhető meg az amúgy is hangsúlyosan szociális érzékenységgel és látású kisebbségi irodalomban. Szlovákiai tollforgatóknak aligha volt esztétikai szempontból elemezhető, kimutatható hatása magyarországi művészre, talán az egyetlen Mécs Lászlónak, bár igazi sikereit nem a honi íróársadalom körében, hanem a nagyközönség előtt aratta.

A fönti credmények birtokában és hiányok tudatában indokoltnak látszik a kapcsolatszálak szövevényébe hatolni, mert az itt szerezhető részismeretek nem pusztán irodalomtörténeti adalékok, de szerencsés esetben manak szóló tanulmányok is lehetnek.

II. JULIANUS BARÁTOK

Ha a kapcsolatfölvétel egyik első ösztönzője Mécs László volt, megalapozója és még inkább kitercbélyesítője *Móricz Zsigmond*. Az ottani magyarság „Szlovenszko Julianus barátjaként” ünnepelte a mestert, hiszen ő fedezte föl a hazai köztudat számára a mind erőteljesebb és jelentősebb kisebbségi szellemi mozgalmakat és ritkábban rangos alkotásokat is teremtő irodalmát. *Móricz* és az „újarcúak” azonos szellemi csapáson haladtak, reveláló egymásra találásuk szükségszerű volt. *Ady* és *Szabó Dezső* mellé – mint a „népi triász” harmadik tagja – az ő neve került a másult generáció zászlajára. *Móricz* a magyar népélet mélyvilágát mutatta föl, a valóságismeretre éhes fiatalok pedig lényegében ugyanazt olvasták ki a regényeiből, amivel falukutató regészjárásaik során maguk is találkoztak a dél-szlovákiai falvakban. A megkapó szellemi azonosság és a hasonló cselekvési program mellett nem lényegtelen tényező, hogy amíg *Ady* *Endre* hagyomány, *Szabó Dezső* meg távol élő próféta és csak leveleivel, üzeneteivel ható példa volt, addig *Móricz* közöttük járó, velük érző és értük tevő személyiség. Aligha van a két világháború közötti korszakban jelentős magyarországi író, aki annyiszor megfordult volna Szlovákiában mint ő. Összesen tizennyolc alkalommal. Az államfordulat után először 1926-ban, a kassai *Renaissance Kultúregyesület* meghívására járt Kelet-Szlovákiában és Kárpátalján. Második és diadalúttá átváltozott előadókörútját már az „újarcúak” mozgalma, a később Sarlóvá átalakuló *Szent György-kör* szervezte 1927 áprilisában, amikor lényegében valamennyi nagyobb magyarlakta városban föllépett. Az utazást egy hónappal előzte meg nevezetes írásának, a *Gyalogolni jónak* a losonci diáklapban. A *Mi Lapunkban* való megjelenése, mellyel további falukutató munkára buzdította ifjú híveit. Ennek az egymást már nem csak fölfedező, de ünneplő körútnak volt még egy irodalmi szempontból – igazából távlata miatt – jelentős mozzanata. Megismerte *György Dezső Újarcú magyarok* című programot kiáltó és a korszaknak, de mindenekelőtt a nemzedéknek névadóul szolgáló verseskönyvét. A személyes ismeretségek és barátságok mellett ez az egymásra találás igazi pillanata volt. *Móricz* a *Nyugat* 1928 márciusi számában lelkesen üdvözölte az if-

jú szlovákiai magyar váteszpoétát, s bátran előrchaladó nemzedéki mozgal-
mát. Móricz évek múltán is vissza-visszatért nyilatkozataiban arra a feledhe-
tetlen élményre, amelyet Szlovákia magyar fiatalsága okozott neki. Velük
való megismerkedése – az élmény erején túl – belső meggyőződésére is be-
folyással bíró tapasztalatot hozott. Nem a vendéglátók elragadtatása tévesz-
tette meg, józan figyelme pontosan fölmérte, milyen más az ottani ünneplés,
mint a hazai. Kevesebb a külsőség, visszofogottabb a hang, egyúttal több a
mélység, érezhetőbb a körülményekkel számoló realitásérvék; a csinnadratta
helyett a hiteles életakaratot sugárzó humánus szellemiség. Az ötödik évtize-
dében járó mester is talált tanulnivalót a tájon, s nem is keveset. A trianoni
diktátum és következményei minden kortársban mély nyomokat hagyott. Vi-
szont csak kevesekben volt elengedő erő és akarat, hogy korábbi ítéleteit és a
magyar külpolitika harsány téziseit átlépve a maga belátása szerint mérle-
gelje új tapasztalatait. Móricz gondolkodása ebben az értelemben válto-
zott, hiszen a nemzeti felsőbbtség propagandájának évtizedeiben a néptest-
vériség bartóki programjához jutott el. És még valamihez: megérte álmai való-
ra válását. 1931 húsvétján levélben üzent a Prágában tanuló főiskolásoknak:
„És életem egyik legnagyobb élménye volt, hogy az ifjúsággal találkoztam.
Azzal a magyar ifjúsággal, amelyet huszonöt éven át hirdetek és várok. S kü-
lönösen nagy élményem, hogy azzal az ifjúsággal éppen általatok, köztetek, s
bennetek találkoztam.”

1930-ban már *Nyugat-esteket* tartottak Kassán és Eperjesen, májusban az
író díszvendége volt a marosvécsi helikoni összejövetelek mintájára szerve-
ződött, s a kisebbségi irodalom nemzeti egységének megteremtésén munkál-
kodó tanácskozásnak, az első Szentiváni-kúriának. Novemberben az időköz-
ben Sarlóvá alakult és politikai tekintetben mindinkább balra tolódott ifjúsá-
gi szervezet vendége Pozsonyban és Balogh Edgár hívására Prágában. A ko-
moly „parlamentí vitává” feszült előadás után Móricz így összegezte tapaszt-
talatait: „Odahaza a mi ifjúságunk üvegóra alatt nevelkedik. Ti itt a vihar-
ban mégis férfiak vagytok”. Napokkal utóbb pedig egy levélben ezt írta föl-
emelő prágai élményeiről: „...én még soha ilyen végzetesen komoly vitát
nem hallottam a magyarság dolgairól. Én az Országgyűlésről mindig undor-
dással megyek ki, utálva a fölösleges szalmacséplést és itt égett az ar-
com és dobogott a szívem, hogy százötven diák úgy állott némán négy óra
hosszáig, mint egy nemzeti törvényszéken, ahol az élet és a halál fölött dön-
tenek. A magasztosságot éreztem.”

Itthon azonban még Móricz sem érezhette büntetlenül a szlovákiai magyar
ifjúsággal való találkozás utáni magasztosságot. A hivatalos politika dühöd-
ten támadt az íróra és a *Nyugatot* „Beneš félhivatalosának” nevezte, az író-
t a cseheknek való hízelgéssel vádolta. A hajsza otromba kiátkozási kampány-
ba fulladt. Zemplén vármegye például hazafiatlannak bélyegezte az író-
t, és erről szóló határozatát elküldte az ország valamennyi törvényhatóságának.
Négyesy László szerint Móricz egyszerűen nem volt magánál, amikor úgy
szólt és írt a kisebbségi fiatalokról, ahogy tette. A hangulat érzékeltetésére
elegendő egyetlen mondatot idéznünk magától az írótól: „Még a beleimet is
kitaposnák, ha elnöki beszédekkel és vezércikkkel lehetne”. A kultúra itt-
thoni hivatalosainak acsarkodása nem rettentette meg a mestert, 1932-ben há-
romszor járt Szlovákiában: januárban Pozsonyban, márciusban Érsekújvá-
rott, decemberben pedig Komáromban, ahol a Földes-féle szintársulat mutatta
be a *Légy jó mindhalálig*-ot. A rákövetkező esztendőben a *Szlovenszkói Ma-
gyar Kultúregyesület* ípolysági szervezete meghívásának tett eleget.

Szlovákia-szerre fiatalok és idősebbek, értelmiségiek és munkások olvasták döbbenet és aggodalmas izgalommal a Móricz elleni hajsza magyarországi híreit. A diákegyesületek és -mozgalmak egymással versengve adták ki nyilatkozataikat együttérzésükről, támogatásukról; még a klerikális vagy konzervatív szervezetek is mellé álltak. A szeretet és a tisztelet minden korábbinál magasabb lánggal lobogott föl. Az olvasók elkapkodták könyveit, a pozsonyi tanítóképző önképzőköre a nevéet vette fel, megjelent az első szlovák Móriczfordítás (*Sárarany*), hamarosan pedig csehül látott napvilágot a *Légy jó mindhalálig*, írásai bevonultak a tankönyvekbe. *Szalatnai Rezső* találó megfogalmazása szerint: „Budapesten anatóna, Pozsonyban érettségi téma Móricz Zsigmond.”

A személyes kapcsolatokon túl, Móricz ismerte és értékelt a szlovákiai magyar írók munkáit. Elismerően vélekedett Mécs László költészetéről, Tamás Mihály, *Rácz Pál*, *Simon Menyhért* és kivált Darkó István prózájáról. Mint említettem, különös szeretettel figyelte Györy Dezsőnek, a kisebbségi lírában korszakos jelentőségű munkásságát. A *Nyugat* szerkesztői székéből kiterjedt levelezést folytatott számos íróval; legtöbbjüket Györy Dezső, *Sebesi Ernő*, *Simándy Pál*, Szalatnai Rezső, *Szentivány József*, Tamás Mihály írta, illetve kapta. Említésre érdekes, hogy Móricz személynének és munkásságának milyen nagy számú és mennyire elismerő hangú visszhangja volt a kisebbségi sajtóban. Fölsorolni is hosszadalmas volna mindazokat, akik riportot készítettek vele, ismertetést írtak köteteiről. Alig volt jelentősebb szlovákiai tollforgató, aki ne szerepelne Móricz szlovákiai bibliográfiájában; egyedül Szalatnai Rezső vagy tizenöt írást szentelt neki. De a magyar mesternek is legalább hatvan műve látott nyomdafestéket szlovákiai magyar lapokban: legtöbb a népfrontos szellemiségű *Magyar Napban*, a nemzeti ellenzéki *Prágai Magyar Hírlapban*, s a két kormánytámogató, aktivistaújságban, a *Reggelenben* és utódjában, a *Magyar Újságban*. Egysíkú és árnyalatlan volna a kép, ha nem szólnánk arról, hogy bizony szlovákiai magyar szerzőktől is jelentek meg Móriczot becsmélró, sőt a rágalalmazás fogalmát is kimerítő írások – de jellemző módon nem az ottani sajtóban, hanem a *Gaál Gábor* szerkesztette *Korunkban*. És még sajnálatosabb, hogy szerzőik között ott találjuk Fábry Zoltán nevét, akinek éppen ez az idő volt a legszcrcncsétlenebbül ultraradikális, rappista korszaka. Az ártalmas szándékok, elfogultságok és végzetesen téves – mert az irodalmi értékítéletet világnézeti hitvallásokkal összecerélő – nézetek természetesen nem zavarhatták meg Móricz és a szlovákiai magyarok egymást gazdagító és tartós kapcsolatát, hisz' cleve nem érhettek föl annak szellemi magaslatáig.

Nem a személyes jelenlét, hanem a gerjesztő szellemi erő révén Móricz után a „népi triász” másik élő tagja, *Szabó Dezső* volt a magyarországi írók közül a legjelentősebb hatású Szlovákiában. Őt is az „újarcúak” nemzedéke fedezte fel a maga és a kisebbségi szellemi élet számára, s az író jelentőségére való ráismeréssel szinte egy időben Szabó Dezső lett az ifjúság szellemi tájékozódásának irányítója. A *Szent György-kör*, majd a *Sarló korai, regös-mozgalmi korszakának* „narodnyik” irányultsága éppen egybeesett az író nézeteinek magvát egy mondatban összegző maximájával: „A magyarság voltaképpen a magyar falu”. Az erre felépített sajátos gondolkodói rendszer – és el nem hanyagolhatóan az átütő erejű, dinamikus stílus – elragadta az ifjúságot, és nem csak gondolkodását, hanem fantáziáját is. A nemzet jövője formálásának közös gondjában mélyült el az időben viszonylag rövid, de hatásában

annál erőteljesebb Szabó Dezső-kapcsolat. A *Szent György-kör* megalakulásától nagyjából 1929-ig mint orákulumra függesztették szemeiket a fiatalok, s üdvözült arccal olvasták irányregényeit, cikkeit, szövezeit, hozzájuk intézett leveleit. Az eszmék találkozási pontján létrejött rendkívül intenzív kapcsolatot annál sajátosabb, mivel – ismereteink szerint – az ifjúság bálványa mindössze egyszer járt Szlovákiában. Miként Móriczot, először őt is a *Renaissance Kultúregyesület* hívta meg kassai és eperjesi előadások tartására 1926 decemberében. Jöttét fokozott várakozás előzte meg, hiszen ebben az esztendőben már két jeles magyarországi személyiség is szerepelt itt: Móricz és *Bartók*; valamint akkor jelentek meg összegyűjtött munkái, köztük nagy hatású regénye, *Az elsodort falu*. Az esteken többnyire önmagáról beszélt; személyiségének, gondolatainak kétségbevonhatatlan szuggesztivitása lenyűgözte hallgatóságát. Apró adalék, de bizonyosság arra, hogy Szabó Dezső hatásának mennyire lényegi eleme volt a nyelv: utazásának még a sajtóvisszhangja is átvette módorát. És persze nem csupán a megmámosodott zsurnalisztika, hanem az ifjúság maga is szívesen sajátította ki az író minden tekintetben egyedi nyelvezetét. Olyannyira, hogy mindazok, akik nem épp' rokonszenvenvel figyelték ottani eszmei hatását, igyekeztek Szabó Dezső befolyását pusztá stíluskövetésre szűkíteni. Az mindenesetre tény, hogy a haladó ifjúsági mozgalom korai szakaszának frazeológiája belőle építkezett. Amennyire a vitairódalom módorát Szabó Dezső határozta meg, oly kevésbé hagyott nyomot a kisebbségi szépíráson. Györy Dezső verselésén és Darkó István kisprózájának néhány darabján mutatható ki sajtószertű expresszivitása. Az eszmeileg mindinkább balra tolódó és az osztályharc történelmi szerepét fölismerő nemzedéki mozgalom számára azonban már nem volt elegendő program Szabó Dezső „hasznos destrukciója”: a bálványdöntögetés. A konzervatív társadalomszemlélet dogmáinak elvetésében még iránymutató lehetett, a tudatos politikai munka szakaszában már nem.

Móricz nemzedékéből számottevő szlovákiai kapcsolatai voltak *Schöpflin Aladár*nak, aki a maga elemző érzékenységgel az elsők között ismerte föl a kisebbségi irodalomnak az anyaországtól elütő vonásait. „A magyar nemzetnek kisebbségi sorsban élő tagjai szellemileg és sok tekintetben külön életet élnek, más szellemi, társadalmi és politikai légkörben, lényegileg más élethelyzetben, más életbevágó problémákkal viaskodva, más műveltségi behatások alatt. Ebből a különállásból a magyarországi közvéleménytől, az általános világszemlélettől gyökeresen különböző eszmei és érzelmi reakciók származnak, amelyeket mi itthoniak befogadunk, szeretettel igyekszünk megismerni és megértetni, de teljesen átélni csak azok tudják, akiknek ez a mindennapi levegője. Ebből a reakcióból a magyarországitól eltérő irodalom keletkezik, amely csak ott, a helyszínén tenyészhet és virulhat” – írta Csuka Zoltán folyóiratában a *Láthatárban*. Ő tehát a korszakra általánosan jellemző vélekedéssel ellentétben az anyaországi és a kisebbségi irodalom különbözőségeire figyelt; mai tudásunkkal úgy is mondhatnánk, hogy a kettős kötődés „tűlpárti” összefüggéseire. Schöpflin – hasonlóan Móriczhoz – a kisebbségi irodalom jelentős alkotások születését eredményező kibontakozásának legfőbb akadályát abban látta, hogy Szlovákiában a 30-as évek elejéig nem volt egyetlen megbízható értékrendszerrel mérő, tartósan színvonalas magyar irodalmi folyóirat. Ezért is üdvözölte olyan lelkesedéssel *Szvatkó Pál* lapalapítási kísérletét, az irodalom eszmei-stiláris színskálájának teljességét átfogni óhajtó *Új Munka*-tervezetét.

Móricz nemzedék- és majd a *Nyugat*nál szerkesztőtársának, *Babits Mihály*-nak óriási tekintélye volt Szlovákiában. Sajátos e tisztelet forrása. Mert amíg a kisebbségi irodalom odahaza folyvást a „kicsi, de a miénk” engedékeny kritikai szemléletét követelte a maga megmérttetésekor, addig Babitsban – a líráján túl – éppen az igényes és kérlelhetetlenül szigorú műtésztt becsülte. Aki valóban több *Nyugat*-beli cikkében nyomatékosan figyelmeztetett, hogy a kisebbségi írók munkáinak értékelésekor csakis azt az értékrendet szabad alkalmazni, amit a magyarországi alkotók esetében. A mindent elnéző, földajkáló kritika a „vidékiességre” amúgy is hajlamos kisebbségi irodalom provincializmusának tenyészete. Babits mint a *Nyugat* társszerkesztője a szlovákiai írók közül *Szenes Piroskával* és *Szenes Erzsivel* állt közelebbi kapcsolatban, utóbbit a Baumgarten-alapítványból segélyben is részesítette. Levelező viszonyban volt még a költő *Erdőházi Hugóval* és a haladó ifjúsági mozgalom vezetőjével, Balogh Edgárral. Balogh 1928-ban, a *Sarló* nevében hívta szlovákiai előadókörútra Babitsot, aki akkor nem vállalta az utazást. A következő esztendőben ismét a fiatalok mozgalma invitálta a költőt, aki végül csak 1932-ben, a pozsonyi *Uránia* tudományos és ismeretterjesztő társaság hívására utazott el a szlovák fővárosba, ahol *Szellemi kultúránk válsága* címmel tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást. Ott-tartózkodása alatt felkereste őt a *Sarló* delegációja és lelkesen ünnepelte a költőt.

Babits munkásságának jelentős visszhangja volt a kisebbségi sajtóban. *Beleyei (Zapf) László*, *Dobossy László*, *Egri Viktor*, *Erdőházi Hugó*, *Féja Géza*, *Komlós Aladár*, *Marék Antal*, *Mécs László*, *Peéry Rezső*, *Szalatnai Rezső*, *Vájlak Sándor* – vagyis valamennyi szellemi, politikai és művészeti áramlat képviselője – elismeréssel méltatta életművét és köteteit. S amiként Móriczot, úgy Babitsot is az amúgy pártállás szerint megosztott sajtó egységesen ünnepelte: a cserkész szellemségű *A Mi Lapunk* épp úgy, mint a katolikus *Új Elet*, a haladó *Magyar Újság*, a nemzeti egység gondolatában szerkesztett *Magyar Írás* és a *Tátra*.

Megemlítendő, hogy 1929-ben még két neves és Szlovákiában is igen népszerű író, *Móra Ferenc* és *Karinthy Frigyes* vendégeskedett Losoncon, illetve Kassán és Eperjesen. Karinthy szó szerint fellépett itt, ugyanis egy Kassán bemutatott egyfelvonásosában maga is szerepet vállalt.

A fiatalabb hazai írónemzedék tagjai közül a legszorosabb kapcsolatban a szlovákiai magyar irodalommal – nem csupán lévai születése okán – *Féja Géza* állt. A 20-as, 30-as évek kisebbségi sajtójában számos igen szigorú hangú cikk jelent meg a kisebbségi irodalom szembetűnő fogyatékosságairól. Lényegében ő is ugyanazon fáradozott, amin Babits a *Nyugatban*: a kérlelhetetlenül igényes kritika, s általa a minőségelvű irodalmi közszellem kialakításán. Kíméletlen szókimondással szembesítette Szlovákia magyar irodalmát a maga középszerűségével, dilettantizmusának és provincializmusának feltűnő megnyilvánulásaival. *Féja* szigorú azonban nem a kívülálló kockázat nélküli indulatából következett, hiszen nagyon is tevékenyen vett részt a kisebbségi irodalom lehetőség szerinti továbbalakításában. Budapesti szerkesztője volt a *Magyar Írásnak*, lektora a *Kazinczy Könyv és Lapkiadó Szövetkezetnek*, szervezője és szorgalmas munkatársa a *Tátrának*, a *Magyar Napnak*, továbbá *Régi magyarság* című munkája először a *Tátra Kiadó* gondozásában jelent meg. *Féja* – és mint a népi írók általában – hatással volt a kisebbség szellemi életére, még akkor is, ha a szlovákiai magyar irodalomban – a kétségtelenül meglevő előzmények ellenére – nem alakult ki ilyen irányzat.

Németh László két 1934-es *Válasz-beli* tanulmányában a magyarság helyzetével foglalkozva, kitért a kisebbségi irodalom viszonyaira. Figyelemmel kísérte a szlovákiai magyar próza új természetét, recenziákat közölt Darkó István és Tamás Mihály könyveiről.

Külön kell szólni József Attiláról, aki bár sosem jutott el Szlovákiába, már első kötetének megjelenése után folyamatosan jelen volt verseivel a kisebbségi sajtóban. Először a *Kassai Napló*, aztán *A Mi Lapunk*, s az ugyancsak losonci *Indulás* közölte verseit. Természetesen legnagyobb figyelemmel a szocialista eszmeiségű lapok követték munkásságát, a kassai *Munkás*, a Fábry Zoltán szerkesztette kommunista kultúrpolitikai folyóirat. *Az Út*, a népfrontos *Magyar Nap*, valamint a *Kéve*. A polgári beállítottságú orgánumok közül a politikailag meglehetősen jobbraálló – de föltétlenül minőségelvű – *Prágai Magyar Hírlapban* is számos műve megjelent.

Valamennyi szlovákiai magyar író közül – érthető módon, a világnézeti azonosság alapján – Fábry Zoltánnal volt a legszorosabb kapcsolatban. A kölcsönös nagybecsülés jellemezte viszony azonban nem nélkülözi a kultúr-történeti izgalmakat sem. Fábry lapja, *Az Út* közölni kezdte a *Moszkvai Proletárirók Szervezete* magyar csoportjának 1931-ben készült platformtervezetét, de azt a részt, amelyben József Attila oly' méltatlanul durva és igaztalan minősítést kapott, Fábry már nem engedte megjelenni. Ha már az érdekes adalékoknál tartunk, szólni kell arról is, hogy a több alkalommal emlegetett kassai *Renaissance Kultúregyesület* 1926-ban egy József Attila-verseskötetet szándékozott kiadni, *Renaissance Könyvtár* nevű sorozata kilencedik darabjaként. Am épp' a megjelenés tervezett időpontjában az egyesülettel szorosan összefonódott és a könyvkiadásból is részt vállaló *Kassai Napló* szerkesztőségében politikai természetű nézeteltérések robbantak ki, melyek következtében a kulturális rovat vezetője, egyben az egyesület titkára, Jarnó József távozott a laptól és Kassáról. Utódjának – az álnéven igénytelen ponyvaregényeket írogató – Keller Imrének semmit nem mondott József Attila költészete, s a már nagyjából együttálló kötet anyaga elkallódott a helyi világnézeti-politikai összetűzések forgatagában. Mint annyiszor és oly jellemzően a szlovákiai magyar szellemi élet két világháború közötti történetében, ezúttal is az eszmei megosztottság, az ideológiai torzsalkodás hiúsított meg ercdményesnek ígérkező, művészi szempontból jelentős vállalkozást.

A költő tragikus halála azonban – akárcsak versei közlésekor – a világnézeti különbségek ellenére egységesen őszinte döbbenetet váltott ki a kisebbségi irodalom valamennyi táborában, csoportjában. Az irodalmi, kulturális társaságok színvonalas emlékműsorokkal, a lapok méltató nekrológokkal búcsúztak a XX. századi magyar líra óriásától.

A fiatalabb hazai írógeneráció másik jelentős, és nagy hatású személyisége Illyés Gyula volt, aki *Elégia* című versét a *Sarló* mozgalomnak ajánlva küldte el *A Mi Lapunk* számára. Illyés hatása talán nem olyan pontosan nyomon követhető – mivel nem annyira átütő erejű –, mint Móriczé, Szabó Dezsőé, vagy később Kassáké, de a fiatalok nemzedéki mozgalmára számára igazodási pontot, kiegyensúlyozott, állandó eszmei „háteret” jelentett. Balogh Edgár szavaival: „Illyés Gyulát idézzük és ünnepeljük, felcsillan az ő állócsillagmivolta, s végigsuhanva több, mint fél évszázad történésein, úgy érzem, az ő sarkigazságai körül forgott a mi égboltunk.” Ha mondjuk Szabó Dezső az üstökös csóvaragyogásával villanófényűvé erősítette órákra-napokra a nemzedék fölismeréseit,

Illyés a távolabbi, de mindenkor megbízható fénypont volt gondolkodásuk egén. Legtöbb írása – szám szerint harminc – az 1936–1938. között megjelent kommunista irányú és hangsúlyosan népfronti beállítottságú *Magyar Napban* látott nyomdafestéket. A lap – elsősorban is *Vass László* érdemként – nagy teret szentelt a magyarországi népi irodalom alkotóinak és műveiknek. Éber figyelemmel követte a hazai falukutatás és szociográfiai irodalom új és újabb eredményeit. A *Puszták népéből* szemelvényeket közölt az újság, Petőfi-monográfiája – amely a behozatali tilalom miatt nem kerülhetett be Szlovákiába – nem maradt ismeretlen, sőt a folytatólagos Petőfi-kultusz ösztönzőjévé vált. Oroszországi útinaplója pedig *Az Út* számára volt visszatérő hivatkozási alap.

Illyés a maga érzékenységgel, biztos irodalomszemléletével követte nyomon a kisebbségi irodalom termését, s tárgyilagosan mérlegelő kritikái a *Nyugathban* jelentek meg. A kisebbségi líra friss eredményeiről szólva, *Forbáth Imre*, Mécs László és *Sáfáry László* műveiről szóló ismertetései a legjelentősebbek. Érdekes cikke Forbáth Imre *Favágók* című kötetének méltatása, a szerzőt az öt legfontosabb kortárs magyar költő között tartotta számon. Kritikusi munkásságának szlovákiai jelentőségét nagymértékben növelte, hogy 1928. és 1933. között – vagyis a kisebbségi irodalom rövid minőségelvű szakaszában – megjelent objektív bírálataival, találó elemzéseivel segítette a nehezen bontakozó irodalom átmeneti magára találását.

Az érsekújvári születésű *Kassák Lajos*tól igazság szerint nyomban Szabó Dezső után kellett volna megemlékeznünk, hiszen a „hasznos destrukció” taktikáját elhagyó és a konstruktív építőmunka stratégiáját kialakító *Sarló* mozgalom soron következő írószemélye ő volt. Balogh Edgár visszaemlékezése szerint: „...minél tovább merészkedtünk szemináriumainkon a társadalmi kérdések elemzésébe, annál szivesebben tagadtuk Kassák Lajos Pozsonyban is terjesztett *Munkáját* a maga utópista ragyogásával, sokoldalú művészi konstruktivizmusával”. Az ideológiailag és politikai cselekvéstervével egyre inkább balra tartó *Sarló* új eszmei üstököséként fedezte föl a maga számára Kassák aktivizmusát. Hatása azonban ellentmondásoktól nem volt mentes. A mozgalom szellemi egén való tündöklés mögött kérdések, zavarok felhőzete gomolygott. Egyfelől a Kassák-hatás erősítette a *Sarlóra* gyakorolt szociáldemokrata befolyást, amitől a szervezet kommunista párt felé tájékozódó vezetése tartott; másfelől a *Munka* világnépszerűsége a nemzedék számos tagjának csupán megfoghatatlan utópiát jelentett, nem eligazítást. A diákság nagyobb hányada a kisebbségi élet sokszorosan szorongató körülményei között az európai horizont helyett a nemzeti jellegű rész munkák elvégzésére pontos tanácsokat adó gondolatokat várt. Vagyis, Kassák amilyen mértékben serkentette továbbhaladásra a *Sarló* legöntudatosabbjait, olyan mértékben jelentett veszélyt a mozgalom – ebben az időben már amúgy is kikezdett – egységére. Éppen ezért az avantgárd mestere és a *Sarló* kapcsolata csak időleges lehetett. Mindazonáltal szlovákiai recepciója folyamatosnak mondható. Már a 20-as évek első felében sűrűn felbukkant a neve a *Kassai Munkásban*, főként *Mácza János* – aki a *Tett* és a *Ma* rendszeres szerzője volt – ismertette új köteteit. A *sarlós Peéry Rezső* a diáksajtóban méltatta munkásságát; hasonlóképpen írt róla *Fábry Zoltán*, *Kovács Endre* és Szalatnai Rezső. Verseinek, művészeti tárgyú írásainak a magyar nyelvű baloldali, emigráns és szociáldemokrata sajtó adott teret, a *Kassai Munkás*, *A Reggel*, a *Magyar Újság* és a *Csehszlovákiai Népszava*.

Folyamatos szlovákiai jelenlétét és hol erőteljes, hol meg lanyvább eszmei hatását számos ottani előadókörútja segítette. 1922-től 1937-ig átlag kétfévente

járt Szlovákiában, többnyire baloldali szervezetek meghívásának téve eleget. Még bécsi emigránsként 1922-ben feleségével, *Simon Jolánnal* léptek föl a kassai proletkult-csoport rendezvényén. Később a *Munka* gárdájával érkezett Szlovákiába a szociáldemokrata munkásakadémia magyar tagozatának hívására. Másfelől a *Munka* hasábjain jó néhány alkalommal tűntek föl progresszív szlovákiai magyar írók, például *Bányai Pál*, *Berkó Sándor*, *Sellyei József*, Szalantai Rezső munkái, a valóságirodalom pártolása jegyében *Szöke József* ifjúmunkás önéletírása. Ugyanakkor recenziók útján tájékozódhattak a *Munka* olvasói a szlovákiai szocialista irodalom új terméséről. A sokoldalú és többszálú élő kapcsolat mellett Kassák valójában mindig csak egy eléggé szűk rétegre volt igazán hatással. Még a kis taglétszámú, de legradikálisabb ifjúsági mozgalom, a *Sarló* sem tudta követni és vállalni egészében. E kérdésben beszédes dokumentum Kassák és *Kovács Endre* levélváltása. Kovács Endre vállalta a *Munka* szlovákiai terjesztésének megszervezését, és amikor tudtára adta a főszerkesztőnek, hogy lapja nem lesz kelendő e tájon, mert a munkásság értetlenül forgatja, akkor Kassák így válaszolt: ha a munkások nem értik meg a lapot, akkor ebből nem az következik, hogy a *Munka* száll le olvasói szintjére, a munkásság emelkedjék föl a lap nivåjára. „Ezzel le is zárult a *Munka* terjesztésének ügye” – emlékezett Kovács Endre.

Lényegében hasonló a helyzet *Balázs Bélával*, aki a két világháború közötti első kisebbségi korszak kommunista sajtójából igen ismert volt, de tömeges hatása össze sem mérhető Móriczival, vagy akár Illyésével. Írásainak zöme a *Munkásban*, *Az Útban*, *Barta Lajos Új Szó*jában, a *Magyar Nap*ban jelent meg, sőt – egy adalék a kisebbségi könyvkiadás zilált képet mutató történetében – *Intellektüel aggályoskodás* című könyve a *Sarló* könyvsorozatának első és egyetlen darabjaként látott napvilágot. Balázs Béla politikai és esztétikai nézeteinek hatása – kerülendő a magunk ismétlését – Kassák recepciójához volt hasonlatos: a *Sarló* kései, már erősen megosztott korszakában volt erőteljes. A korábban sem magas taglétszám erősen lepadt, nem tudván követni vezetését, amely – földadva a mozgalom azelőtt hangsúlyosan nemzedéki jellegét – a *Csehszlovák Kommunista Párth*a történő beolvadás irányába haladt.

Komlós Aladár kisebbségi, mégpedig szlovákiai magyar íróként, a *Tűz és a Kassai Napló* munkatársaként indult. Kevésbé személyes jelenlétével, sokkal inkább a *Nyugat* recenzenseként és tanulmányírójaként volt jelen Magyarországra települése után a szlovákiai szellemi életben. Számon tartotta Darkó István prózáját, de igazi területe a költészet volt, *Darvas János* és *Mécs László* költeit ismertette, átfogó, fölmérő tanulmányt közölt *Magyar költészet Szlovenszkon* címmel a *Nyugat* 1930-as évfolyamában. Lelkes híve és ápolója volt a csehszlovák–magyar kulturális közeledésnek; 1937. őszi pozsonyi és prágai előadásait Anton Straža kezdeményezte. Már ezért is, de leginkább bátor és őszinte beszédeiért, valamint a *Magyar Nap*nak adott nyilatkozatáért a Móricz Zsigmondéhoz hasonló sajtóhajsza támadásait kellett elszenvednie, s két évre tanári állásából is felfüggesztették.

Összegezőként tehát azt mondhatjuk, hogy – jellemzően a kisebbségi irodalom politikaközpontúságára – a legnagyobb hatással a korszak magyarországi írói közül azok voltak Szlovákia magyar szellemi életére, akik gondolkodói rendszerekkel világnézet-formálók voltak. Sokkal kevésbé egy-egy mű, mint inkább egy-egy alkotó eszméi kisugárzása volt fontos. Nem elsődlegesen az alkotásokban megtestesülő esztétikai magasrendűség, hanem a társadalmi-politikai-nemzeti öntudatot gazdagítani képes eszmék hagytak nyomot a kisebbség gondolkodásán.

III. A SAJTÓ TENGERÉN

„A felvidéki magyar irodalom nem szakadt el soha az egyetemes magyar irodalomtól, mindig megtartotta a kapcsolatot a budapesti irodalmi élettel. Folyóiratai állandóan közölték a modern magyar írók java termését, rendszeres magyar könyvszemlét vezettek” – olvasható egy korabeli fölmérő tanulmányban. Csakugyan, a magyarországi és szlovákiai írók egyéni rokonszenvétől, vonzalmától, gondolkodásáról függetlenül sűrűre szövődtek az intézményesnek mondható – lapok közötti – kapcsolatok szálai. Ennek megfelelően, laponként persze roppant eltérő mértékben, sorozatosan bukkanunk magyarországi szerzők nevére a kisebbségi sajtóban, és megfordítva, a hazai folyóiratokban szlovákiai írókéra.

A két világháború közötti korszak szlovákiai magyar sajtója megismertette olvasóit a kortárs magyar irodalom jeles alkotóival, legértékesebb műveik többségével; lényegében megbízható áttekintést adva a nemzeti irodalom egészéről. Ez a megállapítás általánosságban igaz, de kiegészítésre szorul. Részben azért, mert nemcsak a legrangosabb hazai írók kaptak nyomdafestéket a lapokban, hanem a második, harmadik vonal tollforgatói is; részben pedig a szlovákiai lapok politikai pártállás szerinti különbözőségüknek megfelelően népszerűsítették egyik, vagy másik eszmei-irodalmi irányzat, vonulat szerzőit, illetve munkáikat. A baloldali sajtó nyilvánvalóan a hazai szocialista irodalom fóruma volt, a jobboldali pedig *Herczeg Ferencet* kínálta. Hasonlóképpen a politikai szempont erőteljesen érvényesült a magyarországi könyvszemlékben, kritikai rovatokban. Elfogult „elemzések” láttak napvilágot, melyeknek főbb szempontjait aligha az esztétikai mérték, a minőségelv szabta meg. Az egyoldalúságokat azonban a lehetőség szintjén helyrebillentette, hogy valamennyi lap – gyakorlatilag lehetetlen – áttekintése esetén az olvasóban mégis hiteles kép formálódhatott a kortárs magyar irodalomról.

Az 1919–1938. közötti első kisebbségi korszakban a rövid életű, kis példányszámú, burjánzó, vagyis gyorsan keletkező és hamar elhaló lapocskák százait nem számítva, egy időben mintegy nyolcvan magyar nyelvű periodika jelent meg rendszeresen és folyamatosan, ezekből hét-nyolc napilap. A sajtó egészének áttekintése tehát szinte reménytelen feladat volt a korabeli olvasó számára. Elnagyolt válogatással legalább ötféle irányzat különíthető el a lapoknak a tengerében: a nemzeti ellenzék, az emigráció, a szociáldemokrata, a kommunista párt, valamint a „politikamentesnek” hirdetett, azaz részben, vagy egészben „független” sajtó. Áttekintésük is a felosztáshoz igazodik.

A nemzeti ellenzék – mely politikai célokból is a lehető legszorosabbra fogta az anyaországgal összekötő kulturális szálakat – sajtójának legjelentősebb, egyben központi orgánuma az *Európai Magyar Hírlap* (1922–1938.) volt. Tekintélye, színvonala magához vonzotta a kisebbségi irodalom szinte valamennyi tehetségét és – a nemzeti szellem szolgálatában – nagy gonddal követte a magyarországi irodalmi élet új eseményeit és termését. Figyelemre méltó tárcarovatában ott találjuk *Heltai Jenő*, *Móra Ferenc* és *Molnár Ferenc*, majd *Karinthy Frig*, és *Móricz Zsigmond* írásait, *Schöpflin Aladár* kritikáit. Egyedül *Móricztól* hűsz novellát és cikket közölt 1927-ben, s ezen fölül folytatásokban hozta – a *Pesti Naplóval* párhuzamosan – *Úri muri* című regényét. Heti melléklete, a *Györy Dezső* szerkesztette *Magyar Vasárnap* munkatársai között találjuk *Márai Sándort*, *Somlyó Zoltánt* és *Szabó Dezsőt*. A melléklet önállósult folytatása, a *Képes Hét* (1928–1932) hazai főmunkatársa *Márai* volt, rendszeres

szerzői sorában pedig Babitsot, Heltai Jenőt, Herczeg Ferencet, Komlós Aladárt és Kosztolányit találjuk. Ez a névsor persze, csak a leggyakrabban megjelent szerzők kiemelésére vállalkozhat, mert egy-két előfordulás alapján a két világháború közötti magyar irodalom valamennyi jelentősebb költőjét, íróját, esztétáját felsorolhatnánk; Erdélyi Józseftől Krúdy és Pap Károlyon át Tersánszkyig. A *Magyar Minerva* (1930–1938), alcíme szerint „Szépirodalmi, tudományos és társadalmi folyóirat” a leghosszabb életű irodalmi orgánium volt. Lényegében ugyanaz mondható el róla, ami a *Prágai Magyar Hírlapról*, azzal a kiegészítéssel, hogy egyrészt föltűnően sok erdélyi és jó néhány vajdasági magyar író is munkatársa volt, másrészt bőséggel közölte a nem éppen legrangosabb hazai szerzők írásait. Viszont az „élcsapatban” található Áprily Lajos, Csuka Zoltán, Féja Géza, *Kozocsa Sándor*, *Marconnay Tibor*, *Pável Ágoston*, *Takáts Gyula*, *Vas István* és *Weöres Sándor*. A legszínvonalasabb szlovákiai magyar irodalmi folyóirat a Darkó István, majd *Szombathy Viktor* szerkesztette „egység szellemű” *Magyar Írás* (1932–1937.) volt. A legmegbízhatóbban minőség szempontú, igényes lap – vállalt hivatásához ragaszkodva – mindenekelőtt a kisebbségi írók fóruma kívánt lenni, de számos hazai szerző nevére bukkanunk oldalain, mint Csuka Zoltán, Féja Géza, *Fekete István*, *Földessy Gyula*, *Kodolányi József*, *Mubaray Elemér*, *Móricz Zsigmond*, *Sárközi György*, *Schöpf-Illy Aladár*, *Sinka István*, *Somlyó Zoltán*, *Szabó Pál* és *Tolnai Gábor*. Megszűnése után hasonló szellemben, csak jóval nehezebb körülmények között folytatta munkáját a *Tátra* (1937–1938.) Tamás Mihály szerkesztésében. Kevés számú magyarországi munkatársa között tartjuk számon Féja Gézát, *Hont Ferencet* és *Móricz Virágot*. Az egyesült nemzeti ellenzéki pártok egység gondolatot szügeráló folyóirata volt a Szvatkó Pál vezette *Új Szellem* (1937–1938.). A kultúrpolitikai szemle ugyan szépirodalmi anyagot nem közölt, de könyvszemléi, kritikái – a következetesen szocialista eszmeiségű vonulatot leszámítva – a kisebbségi és magyarországi irodalmi termés egészéről rajzoltak hiteles tablót. Hazai munkatársai között tartotta számon Babitsot, *Bálint Györgyöt*, *Bóka Lászlót*, *Boldizsár Ivánt*, Féja Gézát, *Halász Gábort*, *Ignotus Pált*, *Illyés Gyulát*, *Kniezsa Istvánt*, *Kodolányi Jánost*, *Márai Sándort*, *Ortutay Gyulát*, *Remenyik Zsigmondot*, *Cs. Szabó Lászlót*, valamint *Szabó Zoltánt*. Nem a fontosság, pusztán az érdekesség kedvéért említhető, hogy az *Ipolyvágyon* megjelenő és elsősorban az „Ipolyvölgyi egészséges lokálpatriotizmus” ápolásának programját megvalósító *A Hét* (1929–1934.) című társadalmi hetilap munkatársai között volt *Laczkó Géza*, *Móra Ferenc* és *Thury Zsuzsa*.

A nemzeti ellenzékkel minden tekintetben szembenálló emigráns lapok – melyeket a magyarországi ellenforradalom Csehszlovákiába üldözött menekültjei, az aktív kormánytámogatást élvező emigránsok indítottak – többsége színvonalas volt. *Ignotus*, *Barta Lajos*, *Gömöri Jenő Tamás* és a többiek érdeme, hogy a helyi dilettantizmus burjánzása közepette a modern lapszerkesztés normái, a korszerű zsurnalisztika elvei meghonosodhattak Szlovákiában. Ráadásul mellettük nőttek föl a kisebbségi újságírás fiatal tehetségei. Ugyanakkor politikai beállítottságából következően, ez a sajtó tartott fenn legkevésbé kapcsolatot a magyarországi irodalmi élettel és hazai íróktól meglehetősen ritkán közölt cikkeket. Az emigráns sajtó legígéretesebb kezdeményezése a Gömöri Jenő Tamás szerkesztette *Tűz* (1921–1923) volt, mely az „egyetemes kultúra magyar nyelvű folyóiratának” nevezte magát. Mivel a korszakos jelentőségű orgánium története kitérően földolgozott, tárgyunkra összpontosítva figyelmünket, csak magyarországi kapcsolatait említjük. A főszerkesztő programcikke szerint a *Tűz*

hivatása, hogy magyar irodalmi életet teremtsen az utódállamokban, „de nem külön szlovákiai magyar irodalmat, mert ilyen természetesen nincs és nem is lehetséges.” Vagyis, a lap az egységes nemzeti irodalom elvének alapján állt. Noha az első szám magyar szerzői között csakis Csehszlovákiában élő írók szerepeltek, később – főként a bécsi megjelenés korszakában – bővült a szerzői gárda, amelyben ott találjuk *Füst Milánt*, *Jubász Gyulát*, Karinthy Frigyest és Kosztolányi Dezsőt. A felsoroltak munkáinak közlésén túl, Gömöri Jenő Tamásnak 1921–22-ben az egyetemes magyar irodalomról rendezett ankétja. A résztvevők – többek között *Falu Tamás*, *Lengyel József*, *Ignotus*, *Barta Sándor*, Mácza János, Kolnai Aurél, Lesznai Anna és Balázs Béla – két kérdésre válaszoltak: meg kellett vonniuk az első világháború utáni magyar irodalom mérlegét, illetve véleményük szerint, milyen a magyar irodalom, s az írók helyzete az utódállamokban és milyen lehetőségeket látnak együttműködésükre, az összefogásra. Az emigráció és a politikai aktivizmus jelentős napilapja volt az Érsekújvárott, majd Komáromban, s végül Pozsonyban megjelenő *A Reggel* (1922–1933). Irodalmi fontosságát növeli, hogy a kisebbség baloldali tájékozdású íróinak nyújtott biztos megjelenési lehetőséget, és *Antal Sándor* révén pótolhatatlan munkát végzett az ifjabb tehetségek felfedeztetésével, megszólaltatásával. Nézetét és hangját azonban a magyarországi ellenforradalmi rendszer kemény bírálata, illetve a csehszlovákiai viszonyok idealizáló dicsőítése jellemezte. Magyarországi munkatársa nem volt; buzgó kormánypártisága és néhány munkatársának kalandor machinációja miatt Szlovákiában elveszítette hitelét. Az utódjául létrehozott *Magyar Újság* (1933–1938.) az egyik legszínvonalasabb kisebbségi napilap lett, elsősorban két kiváló szerkesztőjének, *Dzurányi Lászlónak* és Győry Dezsőnek köszönhetően. Ez a lap, eltérően a többi aktivistaujságtól, nem maradt közömbös a kisebbségi sérelmek iránt, ugyanakkor melegen ápolta a csehszlovák–magyar kulturális kapcsolatokat. Magyarországi munkatársai *Heltai Jenő*, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, *Nagy Lajos*, *Simányi Pál*, *Szép Ernő* és *Zsolt Béla* voltak.

Az emigrációhoz sok tekintetben közel álló szociáldemokrata sajtónak vérszegény kapcsolatai voltak a hazai szellemi élettel, és általában színvonalas szépirodalmat ritkán közölt. Próza- és verspublikációinak zöme átvétel, másodközlés volt.

A legnagyobb hagyományú és kezdetben legtekintélyesebb kommunista lap, a *Kassai Munkás* (1919–1937) előzménye 1907-ig nyúlik vissza. Az államfordulatot követően a korábbi *Felső-magyarországi Szociáldemokrata Párt* hetilapjaként működő újság a CSKP megalakulása után a párt központi magyar nyelvű orgánuma lett. A lap első korszakában olyan szociáldemokrata szellemiségű írók munkáit közölte, mint *Csizmadia Sándor*, *Farkas Antal*, *Révész Béla*, vagy *Várnai Zseni*. Jelentős szerepe volt abban, hogy nagy részt vállalt a szlovákiai Ady-kultusz fölerősítésében. A későbbi átszervezések nem váltak a kulturális rovat javára, tartalma ellaposodott, műkedvelő színvonalra esett vissza, majd funkcióját is elveszítette. Anyagának legnagyobb hányadát a helyi munkáslevelezők irodalmi próbálkozásai tették ki. A népfrontpolitika meghirdetése átmeneti föllendülést eredményezett, mivel a lap irodalmi közléspolitikája szerencsésen kiszélesedett, s a nemzeti hagyományok – *Batsányi*, *Petőfi*, *Vörösmarty*, Ady – ápolására is jutott figyelméből, a kortárs magyarországi irodalomból pedig elsősorban József Attilára. De az antifasiszta egységfront alakítása jegyében szót kaptak olyan haladó szellemű költők és írók, mint Erdélyi József, Illyés Gyula, Nagy Lajos és Veres Péter. A

Kassai Munkás azonban még így is az elszalasztott lehetőség benyomását kelti az utókorban, hiszen működése időben majdnem az egész kisebbségi korszakot felöleli, s az egyetlen olyan újság lehetett volna, amely folyamatosan tükrözi a kommunista kisebbségi sajtó közléspolitikáját. Mulasztásait utódja, a színvonalas és igen népszerű *Magyar Nap* (1936–1938) nem pótolhatta megjelenési idejének rövidege miatt. Az előbb *Vass László*, majd *Berkó Sándor* vezette, kitűnően szerkesztett kulturális rovat rendkívül gazdag volt: *Bálint György*, *Déry Tibor*, *Darvas József*, Illyés Gyula, József Attila, Kodolányi János, Remenyik Zsigmond, Sinka István, Szabó Pál, Veres Péter szerepeltek rendszeres szerzői sorában, vagyis többségükben a kortárs népi irodalom kiemelkedő jelentőségű alkotói. Folyóiratszemléje élénk figyelemmel követte a magyarországi *Apolló*, *Gondolat*, *Munka*, *Nyugat*, *Szép Szó*, *Szocializmus*, *Válasz*, valamint az erdélyi *Korunk* és *Erdélyi Helikon* körül csoportosult írók munkásságát. A legjobb értelemben vett népfronti szellemiségű *Magyar Nap* szakított elődje túlságosan „harcos” – és dilettantizmussal párosult – közléspolitikájával, a kommunista írókon, a népickeken át a polgári humanistákig szélesítette eszméi látómezejét. Egyetlen baloldali napilap nem foglalkozott olyan mélységgel és terjedelemben az anyaország szellemi életével, mint a *Magyar Nap*. Figyelemmel kísérte minden megnyilvánulását, s a napi politikai szükségyszerűségektől mentes magyar kultúrát hirdette. Ezzel még a politikai ellentétből is sok olvasót és megbecsülést szerzett. Nyitottsága nem csupán izgalmas gondolati sokszínűséghez vezetett, de az esztétikai igényesség követelményének maradéktalan teljesítését is eredményezte. És ami a többi szocialista eszmeiségű lapra nem volt általában jellemző, a *Magyar Nap* összefüggésében látta a szlovákiai magyarság helyzetét a progresszív magyarországi törekvésekkel, a haladó szellemi mozgalmakkal. Más oldalról, a magyarság sorskérdéseit európai horizontba állítva, ugyancsak világtávlatot mutatott olvasóinak. A politikai szempontból egyik legjelentősebb szlovákiai magyar kommunista kultúrpolitikai folyóirat a Fábry Zoltán szerkesztette *Az Út* (1931–1936) volt. Tartalmát és formáját tekintve az ugyancsak állásfoglalás-irodalom eszményét képviselő, a moszkvai *Sarló és Kalapács*hoz hasonlított, illetve a Gaál Gábor-féle *Korunk*hoz. Irodalmi anyagát a „tisztá osztályértelmezés” jellemezte, hasonlóan egész kultúraszemléletéhez: „Aktuális beszámoló – marxista-leninista elmélet – osztályharcos kultúrpolitika – proletárharcos irodalom.” A lap szerkesztőinek dogmatizmusa egyfelől példátlanul sommás kijelentéseiben is megnyilvánult, mint Rotor (Roth Imre) e mondatában: „A nemzeti kultúra már-már mindenütt reakciós és a nemzeti kultúra a nemzetközi megújulásnak fékezője”; másfelől közléspolitikájának rendkívüli szűkösségében. S bár *Az Út* a szlovákiai magyar szocialista irodalom első jelentős fórumaként jelent meg, ez az irodalom – szektás túlzásokkal terhelt – kizárólag az osztályharc és a pártmunka közvetlen eszköze, illetve támogatója lett. Megnyilvánult ez a szemlélet elsősorban a kortárs magyar irodalom – kivált Kodolányi, Móricz és Kassák gondolkodói rendszerének és írásművészetének – nemegyszer igaztalan és durva hangú bírálatában, valamint az esztétikai szempontokat zömmel nélkülöző munkáslevelezésből, ön-életírásokból összedadó ún. „valóságirodalom” fölkarolásában és egyoldalú túlbecsülésében. A csekély terjedelmű szépirodalmi anyagban magyarországi szerzőt alig találni, csak József Attila, Illyés Gyula, Erdélyi József néhány művét, valamint a már halott Ady és Gyóni Géza verseit.

A politikailag viszonylag független sajtó legkiemelkedőbb jelentőségű és színvonalú lapja a *Kassai Napló* (1919–1928) volt, amelynek irodalmi jelentő-

ségét Fábry Zoltán – aki maga is ide küldte kezdő korszakának legsikerültebb írásait – így summázza: „A Kassai Napló a húszas évek elején és derekán a szlovákiai magyar irodalom legfontosabb progresszív orgánuma volt.” Ami a kisebbségi irodalomban igazi érték volt. annak többsége – állandó irodalmi folyóirat híján – e lap hasábjain kapott nyomdafestéket. Hozzájárult az újság a nemzeti irodalom klasszikus örökségének ápoló tudatosításában, elsősorban is a Petőfi- és Ady-kultusz fórumaként. Színvonalát jellemzi a közölt magyarországi írók imrozáns névsora is: Babits Mihály, Bíró Lajos, Déry Tibor, Dutka Ákos, Erdélyi József, Fodor József, Heltai Jenő, József Attila, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Molnár Ferenc, Móra Ferenc, Nagy Lajos, Oláh Gábor, Somlyó Zoltán, Szabó Dezső, Szabó Lőrinc, Szék Ernő, Szini Gyula, Tersánszky Józsi Jenő, Tóth Árpád, Zilahy Lajos, Zsolt Béla. A *Prágai Magyar Hírlapon* kívül ilyen tekintélyes szerzői gárdával egyetlen szlovákiai magyar napilap nem rendelkezett. A kisebbségi sajtótenger több, mint érdekes színfoltja volt a meglehetősen bulvárjellegű *Kassai Újság* (1919–1938), amelyet Fábry Zoltán egyszerűen az „ízlésrontó irodalmi fertőzés” lapjának tartott. Ugyanakkor két melléklete, a *Kassai Újság Ingvenes Képes Melléklete* (1924–1926) és az *Ifjúvilág* (1923–1928) évfolyamaiban olyan nevekre bukkanunk, mint Babits Mihály, Bródy Sándor, Dutka Ákos, Erdélyi József, Fodor József, József Attila, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Marconnay Tibor, Molnár Ferenc, Móríc Zsigmond, Nagy Endre, Somlyó Zoltán, Szabó Lőrinc, Szék Ernő, Szini Gyula, Tóth Árpád, Zsolt Béla, illetve a fiatalokhoz szóló mellékletben: Benedek Elek, Falu Tamás, Gárdonyi Géza, Móra Ferenc, Oláh Gábor, Pósa Lajos, Sárközi György és Várnai Zseni. Az ifjúság számára készülő sajtótermékek legnevezetesebbikének, a losonci diáklapnak, *A Mi Lapunknak* (1921–1932) nem kevés értelme volt az „újarcú magyarok” nemzedéki mozgalma indulásában. Az első évfolyamaiban régi vágású cserkészlapnak mutatkozó folyóirat 1925–26-tól meglepő változáson ment át, annyira, hogy évek múltán a *Sarló* mozgalom egyik központi jelentőségű fórumává vált. De nemcsak nemzedéki, hanem irodalmi szempontból is legalább ilyen súlva lett, hiszen lapjain formálódott ki az a bitor hangú publicisztika, amely a kisebbségi irodalom legjelentősebb műfaji vonulatát képviselte. Számos rendszeres és alkalmoszerű magyarországi szerző bukkan föl a lapban a 20-as évek derekától: Babits Mihály, Berda József, Bóka László, Erdélyi József, Illyés Gyula, József Attila, Juhász Gyula, Kodály Zoltán, Kodolányi János, Móra Ferenc, Móríc Zsigmond, Sík Sándor, Szabó Dezső – egyszerűen többen olvasnak is, akiket magyarországi középiskolákban még idézni sem volt tanácsos. És nem pusztán másodközlésekről van szó, hiszen Móríc a *Gyalogolni jó-t* a szlovákiai falukutatók buzdítására írta egynesen *A Mi Lapunk* számára; Szabó Dezső is lelkesítő cikkeket, Babits pedig üdvözlő verseket küldött. A kor magyar szellemiségének legnagyobbjai szóltak a szegényes kiállítású losonci lapocskában – a nagy tettekre készülő szlovákiai magyar ifjúsághoz. Az ifjúság népfrontos szervezete, a *Magyar Fiatalok Szövetsége* adta ki a stencillel sokszorosított *Kévet* (1937–1938), amely politikai irányoktól függetlenül kívánta egységbe fogni a magyar kisebbségi ifiúságot. Irodalmi anyagában Illyés Gyula, József Attila, Komját Aladár, Móríc Zsigmond, Várnai Zseni művei is megtalálhatók a számos, magyar klasszikusokat méltató cikk mellett.

Összegzésül megállapítható, hogy a kormánytámogató aktivista-, valamint a szociáldemokrata lapokat leszámítva, a kisebbségi sajtó élénk figyelemmel kö-

vette a magyarországi irodalmi élet új fejleményeit, a megjelent köteteket és a kortárs alkotók életművének alakulását. Ez az érdeklődés nem volt – és a korszak ismeretében állítható, nem is lehetett – független politikai pártállástól. Viszont nemritkán függetlenedett az értékszempontoktól – ugyancsak világnézet-i okokból következően. Egy-egy kimagasló szerkesztő egyéniség, mint Darkó István, *Dzurányi László*, Győry Dezső, *Scherer Lajos*, Tamás Mihály, *Vass László* és mások, azonban olykor a körülményekkel és a várható következményekkel is dacolva – egy-egy lap némelyik korszakában az irodalmat annak tekintve, ami – nem engedtek a minőség elvéből, s akár karrierjük, személyes érvényesülésük kockáztatásával is a magyar irodalom első vonalához igyekeztek emelni lapjaikat.

A magyarországi sajtó érthetően szerényebb módon figyelte és kisebb terjedelemben közölte a kisebbségi irodalom új fejleményeit és termését. Ezt az érdeklődést – kár volna tagadni – inkább jellemezte az elnéző jóindulat, semmint az aprólékosan mérlegelő kritikai vizsgálódás. A válogatásnál a politikai tényezők, a meggyőződésbeli nézetkülönbségek idchaza is fontos szerepet játszottak.

A szocialista sajtó – nehéz megjelenési és anyagi körülményei mellett – igyekezett nyomon követni a szlovákiai irodalom baloldalának teljesítményeit. Könyvismertetések és -kritikák nemcsak a legális szociáldemokrata organumokban (*Népszava*, *Szocializmus*) jelentek meg, hanem a legalitás és illegitás határán álló 100 %-ban, *Gondolatban*, illetve Kassák *Munkájában* is. A megítélés azonban csekénél a lapoknál is a túlzott jóindulat formájában volt elfogult, a művek esztétikai, formai és stiláris gyöngéit alig érintette. „Az értékelési összkép – írja Turczel Lajos –, amely ezeknek a kritikáknak alapján kialakítható, a valóságos helyzetet megszépíti, az igénytelen művészi színvonalat retusálja.” Ami a szlovákiai szerzők magyarországi publikációit illeti, nyilvánvaló, a baloldali sajtó a szocialista írók munkáiból válogatott. A *Gondolat* Fábry Zoltán kritikáját. Forbáth Imre versét, a sarlós Jócsik Lajos tanulmányát és Morvay Gyula egy novelláját közölte. A 100 %-ban Fábrynak öt írása látott napvilágot, ezek közül kettő – szempontunkból lényeges – irodalmi tanulmány volt: *Szlovén verszőkői magyar irodalom* (1928), illetve *Menekülő líra* (1929) címmel. A szociáldemokrata sajtó – kedvezőbb lehetőségeiből következően – kisebbségi irodalmi visszhangja folyamatosabb és mennyiségileg számottevőbb volt. A *Népszavában* mintegy 35 – többnyire rövidke figyelemfelhívó ismertetés – a *Szocializmusban* pedig tizenöt cikk, recenzió, áttekintő írás jelent meg e tárgyban. Az utóbbiban látott napvilágot két, a kisebbségi irodalommal érdemben foglalkozó munka *Andreánszky Istvántól* (1937-ben) és *Palotai Boristól* (1938-ban). Kassák *Munka* című folyóirata a maga „független szocializmusával” és szoros szlovákiai kötődésével fontos szerepet vállalt a kisebbségi irodalom magyarországi befogadásának elősegítésében. Kassák, *Bányai Pál*, *Berkó Sándor*, *Sellyey József*, Szalatnai Rezső és *Szőke József* ifjúmunkás írásait közölte a folyóiratában, de két kritikával némileg a könyvtermés újdonságait is regisztrálta.

Az ellenforradalmi rendszer nézeteivel maradéktalanul azonosuló magyar sajtó jelentékeny mennyiségű kritikát közölt a szlovákiai magyar irodalomról, de ezeket szintén – mégpedig szélsőséges – politikai elfogultság jellemezte. Például *Császár Elemér* azt kifogásolta Szenes Piroska *Csillag a bomlokán* című regényéről szólván a *Budapesti Szemlében*, hogy a könyvből nem derül ki a Felvidék csehszlovák megszállása; ugyanő ugyanott Mécs Lászlót (!) „becsehelésel” vádolta meg.

A mérsékelt liberális szellemű lapok ugyancsak világnézeti meggyőződésük szerint ítélkeztek írókról és művekről. Azzal a különbséggel, hogy az ideológiai nézetekből fakadó rokon-, vagy ellenszenvet egyoldalúságait mérsékelte az objektívebben mérő kritikai igényesség. A hazai *Magyar Írás* folyamatosan figyelemmel kísérte a szlovákiai magyar irodalom első, alakuló periódusát. Átfogó igényű tanulmányokat ugyan nem közölt e tárgyban, viszont számos – zömmel rövid – könyvismertetést igen. A recenziók alapján azt lehet mondani, hogy föllírták szerkesztői a születő irodalom zsenyéinek legígéretesebb hajtásait, hiszen mások mellett Darkó István, Egri Viktor, Mécs László, Ölvédi László és Tamás Mihály kötetivel foglalkoztak.

A szlovákiai magyar irodalom legszínvonalasabb magyarországi nyomon követője, egyben megjelenési fóruma a Móricz szerkesztette *Nyugat* volt. Móricz a folyóirat programjává avatott „nemzeti koncentráció” jegyében tágra nyitotta a legjelentősebb hazai lap kapuját a határon túli írók előtt, amire az utóbbiaknak igazán nagy szükségük volt, főként a szlovákiaiaknak. Mert Szlovákia nélkülözötte a megbízható alapokon nyugvó, politikai befolyásolástól mentes, minőségelvű irodalmi folyóiratot legérezhetőbben. Márpedig lap nélkül nincs egészséges irodalmi élet, vegetál a műbírálathoz, szűk a közlési lehetőség keresztmetszete, hiányzik az új, tehetségeket pártoló fórum. A budapesti folyóirat kritikai rovatában napvilágot látott mintegy hetven írás lényegében hiánytalanul fölültele a szlovákiai magyar könyvterjesztés arra érdemes egészét, továbbá a bírálatok megbízható összképet rajzoltak a magyar irodalom északi ágának teljesítményéről. Az így kialakult, objektívnek mondható visszhang egyik garanciája az volt, hogy olvasók tollából kerültek ki a hitelesen mérlegelő írások, mint Babits Mihály, Bálint György, Bóka László, Füst Milán, Ignó Gusztáv, Illés Endre, Illyés Gyula, Kardos László, Komlós Aladár, Kosztolányi Dezső, Kárpáti Aurél, Móricz Zsigmond, Radnóti Miklós, Schöpflin Aladár. Jó néhány szerzőnek több művét is ismertette szűkebb, vagy bővebb terjedelemben a folyóirat, így például Szenes Piroska (4 kötetét), Erdőházi Hugó, Győry Dezső, Jarnó József, Mécs László, Palotai Boris, Szenes Erzsébet, Szabó Béla (3), Darkó István, Darvas János, Egri Viktor, Forbáth Imre, Sáfáry László, Sándor Imre, Tamás Mihály (2–2 kötetét). Itt nem a számok döntöttek, hisz Mécs László, vagy Erdőházi Hugó esetében valamennyi bírálat elmarasztaló, hanem a névsor teljessége, és ezzel az olvasók megbízható tájékoztatása. Ez nem pusztán abból a szempontból fontos, hogy a hazai érdeklődő színvonalas áttekintést kapott erről az irodalomról, de – ha lehet –, még jelentősebb volt az a tény, hogy a szlovákiai magyar írók a hiteles megmértetés tükrében nézettek szembe önmaguk helyzetükkel, képességeikkel, munkásságuk értékével, vagy fogyatékosságaival. A politikai szempontok szerint tagolódott szlovákiai magyar sajtó világnézeti hovatartozás szerint, egekbe emelő, vagy rosszindulatúan ledorongoló kritikai viharai közepette erre óriási szüksége volt a kisebbség szellemi életének.

Elsőül *Rácz Pál* kérte Móriczot 1929. novemberi levelében, hogy „ne feledkezz meg az elszakított részek irodalmáról”. Egy hónap sem telt el, s Balogh Edgár azzal a hírral tért haza Budapestről, hogy Móricz szívesen látja lapjában a szlovákiai magyar írók munkáit. Győry Dezső nyomban listát állított össze a számba jöhető szerzőkről: Darkó István (novella, regény), Simándy Pál (novella, esszé), Darvas János (vers), Sebesi Ernő (vers, dráma) nevét említette, és felsorolta Jarnó Józsefet, Tamás Mihályt, Szenes Erzsébet, Vozári Dezsőt, továbbá Fábry Zoltánt és Földes Sándort. Ezekről szólva azonban hozzátette: „Utóbbi kettő itt alig ír, a Korunkba dolgoznak, majdnem csak kimondottan

a pártirodalmat értékelik. 'Vörös cenzúra'. De tehetségesek." Majd hozzátesszi: a szélsőjobboldal tollforgatóit nem is említi, hisz azok Móriczot amúgy sem érdeklik. Valóban. 1930–1932. között számos szlovákiai író kapott megjelenési lehetőséget a *Nyugatban*, így Szenes Piroska (20 írással), Sándor Imre (19), Barta Lajos (14), Szenes Erzs (13), Jócsik Lajos (9), Egri Viktor (4), Győry Dezső, Szalatnai Rezső (3), Dobossy László, Erdőházi Hugó, Forbáth Imre, N. Jaczkó Olga, Kovács Endre, Palotai Boris, Peéry Rezső, Sebesi Ernő, Szvatkó Pál, Tamás Mihály, Vass László, Vozári Dezső, Zerdahelyi (Szent Ivány) József (2), egy-egy alkotással szerepelt Gömöri Jenő, Házy Ferenc, Jarnó József, Kázmér Ernő, Rácz Pál, Selleyi József és Simándy Pál. A közlések száma sem jelez feltétlenül értékszempontot, és a névsor egész lényegében a kisebbségi irodalom legeredetiabb tehetségű szerzőinek lajstromát alkotja. A folyóirat az eredeti közlések mellett számos fölmérő tanulmányt szentelt a szlovákiai magyar írás egészének, vagy valamelyik műfajának, ezek szerzői között Komlós Aladárt, Móricz Zsigmondot és Cs. Szabó Lászlót tartjuk számon.

Csuka Zoltán múlthatatlan érdemű folyóirata, a *Látbatár* tanúsított figyelmet valamennyi határon túli magyar irodalom iránt. Több fontos tanulmány látott itt napvilágot a szlovákiai kisebbségi irodalomról, könyvterméséről, a kulturális életről – Bisztray Gyula, Egri Viktor, Kardos Béla, Schöpflin Aladár, Szombathy Viktor tollából, párhuzamosan a cseh és szlovák irodalmak helyzetével foglalkozó dolgozatokkal.

A magyar sajtótörténet másik kimagasló fóruma, a *Szép Szó* is érdeklődött a szlovákiai magyar irodalom iránt, tanulmányokat közölt Jócsik Lajostól és Szvatkó Páltól, valamint novellát, a népi irodalmat Szlovákiában talán egyedül képviselő Selleyi Józseftől. A még szorosabb kapcsolatépítés céljából a *Szép Szó* gárdája – csak a *Munkához* és a *Nyugathoz* hasonlíthatóan – kollektívan is vendégszerepelt Szlovákiában 1937 őszén. Fejtő Ferenc, Nádas József, Remenyik Zsigmond, Ignóus Pál részvételével Pozsonyban, Érsekújvárott és Komáromban rendeztek Szép Szó-esteket, valamint Prágában, az ottani magyar nemzetiségű diákok *Petőfi-körének* és a cseh polgári demokratikus szellemiségű *Přítomnost* (Jelenkor) klub szervezésében. Az esemény jelentőségét értékelteti az a puszta adat, hogy egyedül a *Magyar Nap* kilenc cikkben méltatta az óriási sikert hozó és ennél is nagyobb politikai jelentőséggel bíró találkozó-sorozatot. De elismerőleg írtak róla a cseh és a német nyelvű prágai újságok is. Ugyanakkor a hazai ellenforradalmi sajtó (*Új Magyarság, Függetlenség*) az ellenszenv hangján kommentálta a vendégszereplést, mondván: „Magyarországon mindig akad bizonyos körökben írói toll, mely hajlandó leborulni az idegen demokrácia előtt.” Talán ez a rosszízű mondat a legvilágosabb magyarázat az utókor értelmezése számára, miért is mentek a *Szép Szó* munkatársai Csehszlovákiába.

Az intézményes kapcsolatok történetének adaléka az a budapesti könyvkiadói vállalkozás, amely – a *Franklin Társulat* jóvoltából – tervbe vette a szlovákiai magyar írók munkáinak rendszeres hazai kiadását. A nagyon esetleges kisebbségi könyvkiadás nehézségeit nyögő irodalom osztatlan örömmel és feszült várakozással fogadta a hírt. Az öröm azonban kissé korainak bizonyult, mert a *Franklin* csak részben váltotta be ígéretét, a tizenegy kötet után beszüntette a sorozatot, mely egy kitűnően válogatott antológiából és tíz prózai kötetből állt. Szerzőik: Jankovics Marcell, Neubauer Pál, Sáfár Katalin, Szenes Piroska (2), Szombathy Viktor, Darkó István és Tamás Mihály voltak. A válogatáson érezhető, hogy a kiadó tartózkodott a mindkét oldali politikai „szél-

sőségektől”, hiszen a felsoroltak közül a progressziót a polgári humanista Tamás Mihály, vagy Szenes Piroska jelentette. A baloldaliak és a fiatalabbak könyvei nem jelenhettek meg Budapesten, így a sorozatból aligha rajzolódhatt ki hiteles keresztmetszet a hazai olvasók körében a szlovákiai magyar irodalom valóságátadásának és művészi színvonalának teljességéről, sokszínűségéről.

A fönti – szükségszerűen adatfelsorolásokkal és névlistákkal terhelt – áttekintés birtokában elmondható: a két világháború közötti korszakban aligha volt lehetséges a magyarországi érdeklődőnek hiteles képet kapnia a szlovákiai magyar irodalmi élet eseményeiről, műveinek színvonaláról, és megfordítva: a felvidéki magyar olvasó nem láthatta együtt és egészében a kortárs nemzeti irodalmat. Mert bár 1928-ban oldottak a sajtó- és könyvbeviteli tilalmon Csehszlovákiában, valamennyi arra érdemes nyomdatermék azután sem áramolhatott be akadálytalanul. Legjelentősebb példányszámban a *Színházi Élet*, a *Tolnai Világlapja* és a rádióújságok fogytak Szlovákiában, melyek nemcsak a magyar nemzetiségű lakosság, de a magyarul olvasó szlovákok és németek körében is igen kedveltek voltak. Azonban a tekintélyes *Nyugat* – amint Móricz Zsigmond egyik 1929-es leveléből tudjuk – negyven példányban érkezett pozsonyi terjesztőjéhez, s az sem fogyott el mind...

Visszakanyarodva Móricz Zsigmondnak a Nagy Fáról szóló példázatához, be kell látnunk, ha át is nyúlt gyökérzete a kerítés alatt, s túl is hajoltak termő, ékes ágai fölötte, a magas rácsok gátolták a kerítés mindkét oldalán levőket a szellemi közeledésben, a kézfogásban, a nemzeti irodalom együttes gazdagításában.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arató Endre:** Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918—1975. Budapest, 1977. Magvető Kiadó, 444 old.
- Balogh Edgár:** Hét próba. Egy nemzedék elindul. Budapest, 1965. Szépirodalmi Kiadó, 383. old.
- Botka Ferenc:** A csehszlovákiai magyar nyelvű szocialista sajtó irodalmi bibliográfiája (1919—1938). Budapest, 1966., Akadémiai Kiadó, 376 old.
- Csanda Sándor:** Nemzetiségi irodalmunk és kapcsolatai. Bratislava, 1985. Madách Kiadó, 255 old.
- Csanda Sándor:** Az Út küzdelme a csehszlovákiai magyar irodalomért. Irodalmi Szemle, 1961. 1., 2., 3. szám.
- Fábry Zoltán:** A vádlott megszólal. In.: Stósz délelőttök. Bratislava, 1968. Madách Kiadó, 371—431. old.
- Fábry Zoltán** válogatott levelezése 1916—1946. Vál. Csanda Sándor és Varga Béla. Bratislava, 1976. Madách Kiadó, 673 old.
- Galambos Ferenc:** Nyugat-repertórium: Budapest, 1959. MTA Irodalomtörténeti Intézete, 571 old.
- Győry Dezső:** Az „újarcú magyarok” regénye. Irodalmi Szemle, 1967., 6. szám — 1968., 1. szám.
- Gyüre Lajos:** Kassai Napló 1918—1929. Bratislava, 1986. Madách Kiadó, 260 old.
- Illés Ilona:** Tűz (1921—1923). Budapest, 1977., Petőfi Irodalmi Múzeum. 235 old.
- Kemény Gábor:** Így tűnt el egy gondolat. A felvidéki magyar irodalom története. 1918—1938. Budapest, 1940. MEFHOSZ, 160 old.

- Kemény C. Gábor:** Anton Straka budapesti évei. In.: Kapcsolatok vonzásában. Bratislava, 1977. Madách Kiadó. 134—146 old.
- Kovács Endre:** Korszakváltás. Budapest, 1981. Magvető Kiadó, 397 old.
- Magyar Nap 1936—1938.** Antológia. Bratislava, 1975. Madách Kiadó, 426 old.
- Móricz Zsigmond, a Nyugat szerkesztője.** Levelek. Szerk. Tasi József, Budapest, 1984. Petőfi Irodalmi Múzeum, 506 old.
- Sárkány Oszkár:** A Felvidék irodalmi élete. Magyar Kultúrszemle, 1939. 5. szám.
- Steier Lajos:** A magyarság jogviszonyai és kulturális élete Csehszlovákiában. Magyar Szemle. 1928., IV. kötet, 2. szám.
- Szénássy Zoltán:** Móricz Zsigmond szlovákiai útjainak sajtóvisszhangjáról. Irodalmi Szemle, 1979., 6. szám.
- Magyarok Csehszlovákiában 1918—1938. Szerk. Borsody István. Az Ország Útja, 1938. június, 138—148 old.
- Turczel Lajos:** Babits Mihály szlovákiai kapcsolatai. Irodalmi Szemle, 1983. 9. szám.
- Turczel Lajos:** Hiányzó fejezetek. Bratislava, 1982. Madách Kiadó, 326 old.
- Turczel Lajos:** Kassák Lajos és szlovákiai kapcsolatai. Irodalmi Szemle, 1973., 3. szám.
- Turczel Lajos:** Két kor mezsgyéjén. Bratislava, 1967. Tatran. Magyar Üzem, 313 old.
- Turczel Lajos:** A magyar sajtó helyzete és megoszlása a polgári Csehszlovákiában. Irodalmi Szemle, 1966., 9—10. szám.
- Az Út, 1931—1936.** Vál. Fónod Zoltán. Bratislava, 1981. Madách Kiadó, 263 old.
- Vargha Kálmán:** Adalékok Móricz Zsigmond csehszlovákiai útjához és kapcsolataihoz. Irodalomtörténet, 1957., 3. szám.

